

*Riksdagens talman Ingemund Bengtsson invigningstalar på Postmuseum.
Foto Margareta Håkansson.*

TAL VID INVIGNINGEN AV POSTMUSEUM DEN 22 AUGUSTI 1986

Av Riksdagens talman Ingemund Bengtsson

Det är med glädje jag åtagit mig det här trevliga och tacksamma uppdraget att förrätta återinvigningen av Postmuseum. Det står ju med en gång klart för oss alla – oavsett hur mycket vi haft tillfälle att se oss omkring – att det är ett förnämligt och mycket lyckat arbete som utförts. Yrkesskickligt folk – arkitekter, byggare, inredare och hantverkare – och museets egen personal har parat djärvt nytänkande med pietetsfullt tillvaratagande av gamla historiska värden.

Jag har själv lika goda erfarenheter från grannskapet – Helgeandsholmen – av en liknande restaurering för tre år sedan, som för övrigt tacknämligt uppmärksammades av Posten med ett minnesfrimärke. För Riksdagshusets del gällde det ju betydligt större om- och tillbyggnader. Men syftet har varit detsamma – att på historisk mark skapa moderna och ändamålsenliga lokaler, där gammalt och nytt möts i skön förening.

Jag håller kvar riksdagsperspektivet. Med mina 35 år i Riksdagen känns det tryggast så när jag nu något ska beröra den fängslande månghundraåriga post- och samhällshistoria som Postmuseum ger oss så fina inblickar i. Jag har således ställt frågan om enskilda riksdagsledamöter eller Riksdagen som helhet i något sammanhang under de 350 åren engagerat sig på ett alldeles särskilt sätt i Postens angelägenheter och därigenom påverkat verkets utveckling i gynnsam riktning.

Jag bortser från det mer triviala förhållandet att Riksdagen under 1700- och 1800-talen, ja också under vårt sekel pungslagit Postverket och ytterst postkunderna på pengar genom att kräva årliga bidrag av poströrelsen – långt över en skälighetsförräntning av de i Posten investerade statsmedlen. Det i och för sig vällovliga syftet har varit att förstärka en nästan alltid mager och ansträngd statskassa. Men detta är just inget att skryta över vid ett sånt här tillfälle.

Men det finns åtminstone ett bra exempel på en förtjänstfull insats i posthistorien från Riksdagens sida. Det gäller en aktiv medverkan i den kanske största postreformen någonsin, den som genomfördes från den 1 juli 1855, ett välkänt datum för alla vänner av Postmuseum, antingen man är intresserad av posthistoria eller frimärken eller bådadera. Den reformen innebar ju en radikal förenkling av posttaxan och också av sättet att betala postavgifterna. I stället för en krånglig avståndsbasead taxa infördes ett enhetligt porto. Det kostade lika mycket att skicka ett brev vart som helst i landet och lika enkelt blev det att betala portot genom nymodigheten frimärken och att posta breven i brevlådor, också det en samtidig innovation i postverksamheten.

Portot skall inte vara »lika för brev som studsas på 10 eller 20 mil som för brev som dragas 50 eller 60 mil». Den principen fastställdes i vårt land av

riksrådet redan i maj 1636 – således bara några månader efter Postverkets födelse den 20 februari 1636. Systemet med zontaxor tillämpades i århundraden över hela världen. En vändpunkt blev den postreform som genomfördes i England 1840 med Sir Rowland Hill som upphovsman. Hans »Post Office Reform» innebar ju ett enhetsporto på en penny och att avgiften skulle betalas med »stämplat papper», som klipptes i rutor och klistrades på breven.

En svensk riksdagsman, löjtnant C G Treffenberg, var faktiskt ute så tidigt som 1823 med en motion om införandet av stämplat papper av olika valörer som omslag på brev. Men nyttan härav insåg inte bevillningsutskottet och knappast någon annan heller vid den tidpunkten, så motionen föll. Treffenbergs förslag var heller inte kopplat till någon förändring av posttaxesystemet utan avsåg närmast att underlätta redovisningen.

Betydligt längre syftade en motion vid 1847/48 års riksmöte av Peter Mårtensson om införandet av ett enhetsporto. Mårtensson var från Jönköpings län och tillhörde bondeståndet. Vi är således ännu kvar i ständsriksdagen – den avskaffades först 1866 – med adeln och ridderskapet, prästeståndet, borgarståndet och bondeståndet. Riksmöten hölls vart tredje år.

Mårtensson återopade en-penny-reformen i England och han menade att ett lågt enhetsporto skulle mångdubbla brevväxlingen. Bevillningsutskottet avstyrkte motionen. Man hade inte tillgång till mera grundliga beräkningar och erfarenheter från de länder där reformen genomförts. Riksdagen avslog motionen utan någon längre debatt.

Men vid nästa riksdag 1850/51 kom Mårtensson igen och nu var han inte ensam. Det väcktes fyra motioner. Denna gång var bevillningsutskottet något medgörligare och föreslog att ständerna skulle anhålla hos Kungl Maj:t att Kungl Maj:t tacktes anbefalla poststyrelsen att låta upprätta på tillförlitliga beräkningar grundat förslag till införandet av ett portosystem i den syftning motionärerna antytt samt att proposition i ämnet därefter måtte bli avlåten till ständerna vid nästa riksmöte. Det är nästan så att jag känner igen utskottens sätt att skriva än i våra dar minsann.

Utskottsförslaget gav upphov till debatt i alla fyra stånden. I Riddarhuset talade bl a August von Hartsmandorff. Han var minst sagt skeptisk. Han bestred inte nyttan för de skrivande att få brev befordrade för ringare kostnad vare sig i kärleks-, handels-, politiska eller andra angelägenheter. Men var breven angelägna så ansåg nog de skrivande att portot inte var för högt, och om breven var onödiga så fann talaren inte skäl för staten att uppmuntra deras improduktiva tillverkning. Ökad brevskrivning skulle bidra mer till tidens förspillande än till dess nyttiga användande.

I tre stånd gick majoriteten på utskottets linje – det var bara bondeståndet som var emot. Det betydde att Riksdagen avlät en skrivelse till regeringen i april 1851 om en portoreform och i maj anbefalldes generalpoststyrelsen av regeringen att utreda och lägga förslag.

I oktober 1853 var poststyrelsen klar med sin utredning och föreslog ett enhetsporto på 5 skilling. Det borde sänkas till 4 skilling »när helst efter

vunnen erfarenhet detta kunde ske utan postkassans obestånd». Likaså föreslog poststyrelsen att frimärken skulle införas.

Från den omständliga riksdagsbehandlingen 1853/54 kan jag i korthet berätta att regeringens proposition inte alls var lika radikal som poststyrelsens förslag. Man ville behålla avståndstaxan – om än med en minskning av antalet zoner från 11 till 2. Portot skulle vara 4 skilling inom 20 mil och 6 skilling på längre befodringssträckor.

Det såg illa ut för reformen när bevillningsutskottet avfattat sitt betänkande. Man gick på avslag eftersom man befarade så stor nedgång i Postverkets intäkter att statens årliga bidrag från poströrelsen skulle utebli.

Men en reservation av Carl-Magnus Björnstierna – med instämmande av ett 10-tal medlemmar i utskottet – räddade reformen. Efter återremiss till utskottet förklarade utskottet att det endast var farhågorna att staten inte kunde undvara det årliga bidraget från postmedlen som avhållit utskottet från att stödja reformen. Då dessa farhågor att döma av debatten inte delades av ständerna föreslog utskottet införande av ett medelporto på 4 skilling.

Nu borde det ha varit slutdebatterat kan man tycka. Men det fördes på nytt livliga debatter, särskilt i det adliga ståendet, där referatet i riksdagsprotokollet omfattar 50 sidor. Men ständernas beslut blev att ett enhetsporto på 4 skilling skulle införas. Riksdagen gick således till slut längre än poststyrelsen som föreslagit ett porto på 5 skilling och också betydligt längre än regeringen som ville ha zontaxan delvis kvar.

Att den viktiga postreformen genomfördes så pass tidigt kan vi således tillskriva Riksdagen men framför allt ett antal enskilda riksdagsledamöter. Jag har bara kunnat nämna några av förkämparna. Det fanns fler.

Låt oss nu ta ett raskt hopp fram till nutiden! Hur mycket blandar sig regering och riksdag i dag i Postens angelägenheter och vilken inställning har de båda statsmakterna numera till Postens sätt att sköta sina viktiga uppgifter i samhället och näringslivet? Svaret framgår klart av den stora självständighet som våra dagars Postverk har i den statliga förvaltningen och som torde vara unik internationellt sett. Denna vår inställning bygger på ett stort förtroende för och uppskattning av Postens ledning och personal. Det förtroendet delas uppenbarligen av hela svenska folket. Det är bara att lyckönska 350-åriga Posten till en så framgångsrik utveckling.

Kort sagt har Postverket haft förmåga att anpassa sig till samhällsutvecklingen och att förnya sig gång efter annan, inte minst de senaste åren under Bertil Zachrissons energiska ledning. Men samtidigt slår man vakt om sina traditioner och är med rätta stolt över sin historia.

Det framgår klart av den stora satsning som Postens ledning – som ett led i jubileumsfirandet – gjort på sitt museum för att åskådliggöra sin historia på ett levande och tidsenligt sätt. Säkert kommer satsningen att ge resultat i form av mängder av intresserade och imponerade besökare. Jag önskar det 80-åriga Postmuseum liksom hela det 350-åriga Postverket all framgång också i fortsättningen. Med de här orden förklarar jag Postmuseums restaurerade lokaler och samlingar återinvigda.

*Axel Oxenstierna tar emot med Postbådhen från 1636 i handen.
Foto Sven Tideman*